

F J O D O R D O S T O J E V S K I

Arme mensen

Een briefroman

1846

Voorwoord

In de winter van 1844 begon een jonge Russische schrijver, pas afgestudeerd aan de militaire ingenieursschool van Sint-Petersburg, aan zijn eerste roman. Hij was vierentwintig jaar. Hij schreef bij kaarslicht, in een kleine kamer, met de haast van iemand die weet dat hij iets ontdekt heeft. Twee jaar later, in 1846, verscheen *Arme mensen*. De literaire wereld van Rusland stond versteld.

De criticus Vissarion Belinski, de meest gevreesde en invloedrijke stem van zijn generatie, noemde het "het eerste sociale roman in de Russische literatuur." De schrijver Nikolaj Nekrassov las het manuscript in één nacht door en rende er mee naar Belinski, midden in de nacht. Een nieuwe stem was geboren. Die stem behoorde toe aan Fjodor Dostojevski.

Arme mensen is een briefroman — een verhaal verteld uitsluitend door brieven. Twee mensen schrijven elkaar vanuit kamers die zo dicht bij elkaar liggen dat ze elkaar door het raam kunnen zien, maar die door een wereld van klasse, leeftijd en tederheid van elkaar gescheiden zijn. Makar Devjoesjkin is een kleine ambtenaar, al veertig jaar oud, die voor bijna niets werkt en nog minder heeft. Barbara Dobroselova is een jonge wees, intelligent en kwetsbaar, die leeft van naaien en hopen. Tussen hen loopt een stroom van brieven: bezorgd, grappig, wanhopig, teder.

Wat Dostojevski in dit eerste boek al volledig beheerste, is de kunst van de indirecte openbaring. Makar schrijft over koetjes en kalfjes — over zijn kamer, zijn laarzen, zijn thee — maar elke zin onthult iets diepers: zijn trots, zijn angst voor de oordelen van anderen, zijn ijdele pogingen om zijn armoede te verbergen voor de vrouw van wie hij houdt. Barbara schrijft korter, scherper, en haar brieven dragen het gewicht van een verleden dat ze maar moeizaam aan hem prijs geeft. Samen vormen ze een portret van twee mensen die door

de omstandigheden worden gekneed, maar wier innerlijk leven rijker is dan hun omgeving hen toestaat.

Het boek is ook een aanklacht — zacht, maar onmiskenbaar. Sint-Petersburg is in *Arme mensen* geen stad van paleizen en kanalen, maar een labyrint van louche pensions, ranzige keukens en achterkamertjes. De armoede is niet heroïsch; ze is afslijtend, beschamend, en ze tast juist die mensen aan die het meest behoefte hebben aan waardigheid. Dostojevski toont dat zonder melodrama. Hij laat het zien in de details: de bonbons die Makar koopt terwijl hij zelf geen eten heeft, de geraniums die Barbara op de vensterbank zet omdat ze iets levends nodig heeft.

Wie Dostojevski kent van zijn latere werken — de duizelingwekkende complexiteit van *Misdaad en straf*, *De broers Karamazov*, *De gebroeders Karamazov* — zal in *Arme mensen* de kiemen herkennen van alles wat komen gaat: de vernederde mens die zijn waardigheid verdedigt, de liefde die zichzelf opoffert en zichzelf daarmee vernietigt, de stem die denkt hardop na en daarmee zijn eigen geheimen verradt. Het is een bescheiden boek, in omvang en toon. Maar het is niet een klein boek. Het is het begin van een van de grootste schrijverslevens in de wereldliteratuur.

Lees het langzaam. Lees het zoals men een brief leest — met de aandacht die iemand verdient die schrijft omdat hij niet anders kan.

— *De redactie*

Personages

Makar Alexjevitsj Devjoesjkin

Klein ambtenaar, veertig jaar, bewoner van een armoedige huurkamer in Sint-Petersburg.

Barbara Alexjevna Dobroselova

Jonge wees, naaister, buurvrouw van Makar in hetzelfde pension.

De roman bestaat uitsluitend uit brieven die deze twee personages elkaar schrijven.

April 8

Makar Denjoesjkin

Mijn allerliefste Barbara Alexjevna,

Gisteravond was ik zo gelukkig -- onmetelijk gelukkig, onvoorstelbaar gelukkig. Voor één keer in je leven had je eindelijk toegegeven en gedaan wat ik zo vurig wenste. Tegen achten werd ik wakker (je weet, liefste, dat ik na mijn werk graag een uurtje slaap), ik stak een kaars aan, legde papier klaar en sleep mijn pen. Toen ik opkeek, bonsde mijn hart plotseling in mijn keel. Je had het begrepen, je had precies aangevoeld wat ik verlangde. Het hoekje van je gordijn was opgetrokken en vastgemaakt aan de roede, precies zoals ik had voorgesteld. Ik meende je lieve gezichtje te zien oplichten in het raam, vanuit de schemer van je kamer keek je naar mij, je dacht aan mij. Wat speet het me dat ik je niet scherper kon zien! Vroeger konden we elkaar zo gemakkelijk gadeslaan. Ach, de ouderdom is niet altijd een zegen, mijn liefste. Nu zie ik alles wazig; als ik 's avonds laat zit te schrijven, zijn mijn ogen 's morgens rood en tranen ze zo dat ik me schaam voor vreemden. Toch zag ik in gedachten je stralende glimlach, mijn engel, die lieve, heldere glimlach van je. Het was hetzelfde gevoel als toen ik je voor het eerst kuste, mijn kleine Barbara. Weet je dat nog? Je dreigde me met je kleine vingertje, ondeugende. Schrijf me erover in je volgende brief, alsjeblieft.

Wat vind je van dat gordijn-idee, Barbara? Is het niet charmant? Of ik nu werk, naar bed ga of net wakker word, ik weet dat je aan me denkt, dat je me niet vergeet, dat je gezond en tevreden bent. Als je het gordijn laat zakken, zeg je: 'Makar Alexjevitsj, tijd om te slapen.' En als je het optrekt: 'Goedemorgen, hoe gaat het met je, heb je goed geslapen?' Het gordijn voegt er zelf bij: 'Met mij gaat het uitstekend, Godzijdank!' Zie je hoe eenvoudig het is, en hoeveel schrijven het ons bespaart? Slim bedacht, hè? En helemaal van mezelf. Ben ik niet handig in zulke dingen, Barbara Alexjevna?

Verder moet ik je vertellen, liefste, dat ik vannacht beter en dieper sliep dan ik ooit had durven hopen, juist omdat ik pas in een nieuw logement zit -- dat houdt een mens meestal uit zijn slaap. Vanmorgen stond ik bij het kraaien van de haan op, vol vreugde en liefde. Alles leek zo goed op dat uur, mijn schat! Ik deed het raam open: de zon scheen, vogels zongen, de lucht geurde naar lente. De hele natuur ontwaakte. Alles stemde overeen met mijn stemming, alles ademde lente en schoonheid. Ik dacht zelfs dat het vandaag goed met me zou gaan. Maar mijn gedachten waren alleen bij jou. 'Wij mensen, die in pijn en verdriet leven,' dacht ik, 'zouden de vogels in de hemel wel mogen benijden, die niets daarvan kennen.' Zulke gedachten had ik. Kortom, ik liet me meeslepen door fantasieën. In een klein boekje van me staat precies hetzelfde, op allerlei manieren. Het zegt dat de lente de gedachten luchtig en speels maakt, dat het hart zich gemakkelijk tot tederheid neigt en de wereld rooskleurig wordt. Ik heb er een stukje uit overgeschreven voor je:

'Waarom ben ik geen vogel, vrij om te vliegen waarheen ik wil?'

En er staat nog veel meer, God zegene de schrijver!

Maar vertel eens, liefste, waar ben je vanmorgen gaan wandelen? Nog voor ik naar kantoor ging, vloog je al uit je kamer, door de binnenplaats -- zo fris als een vogel in de lente. Wat een vreugde was het om je te zien! Ach, kleine Barbara, geef nooit toe aan verdriet, tranen helpen niet, smart nog minder. Ik weet het uit ervaring. Rust rustig tot je wat sterker bent. Hoe is het met onze goede Fedora? Wat een hart van goud heeft ze! Je schrijft dat ze nu bij je woont en dat je tevreden over haar bent. Ze moppert wel eens, zeg je, maar trek het je niet aan. God zegene haar, ze is een uitstekende ziel!

Maar wat voor een woning heb ik nu gevonden, Barbara Alexjevna? Stel je voor: vroeger woonde ik in volstreekte stilte, je hoorde een vlieg zoemen als hij opvloog. Hier is het een hels kabaal, geschreeuw en gerammel overal. De indeling ken je al. Een lange, donkere gang, niet bepaald schoon. Rechts een blinde muur, links een rij deuren zo ver het oog reikt. Elke kamer heeft één, twee of drie huurders, zonder enig systeem -- een echte ark van Noach. De meeste mensen zijn fatsoenlijk, ontwikkeld, zelfs belezen. Er zit een ambtenaar

bij die Homerus kan uitleggen en alles weet -- een man van talent! Twee officieren die dag en nacht kaarten, een adelborst, een Engelse gouverneur. In mijn volgende brief zal ik je uitvoerig over hen vertellen, voor je plezier. De huisbazin is een vuil oud vrouwtje dat altijd in kamerjas en sloffen loopt en voortdurend tegen Theresia schreeuwt. Ikzelf woon in de keuken -- of liever in een kleine ruimte die deel uitmaakt van de keuken. Die keuken is groot, licht, schoon en vrolijk, met drie ramen en een schot dat van de voorwand naar buiten loopt en zo een soort hokje voor me maakt. Alles is er gerieflijk, ik heb mijn eigen raam. Ziezo, dat is mijn woning. Denk niet dat er iets achter schuilt, liefste. Dat ik in de keuken woon betekent alleen dat ik achter dat schot zit, alleen, rustig, met kleine dingen bezig. Ik heb een bed, een tafel, een commode en twee stoeltjes. Een icoon hangt er ook. Er bestaan vast mooiere kamers, veel mooiere -- maar gerief is het belangrijkste. Ik heb alles voor het gemak ingericht, echt alleen daarom. En omdat jouw raam recht tegenover het mijne ligt, omdat de binnenplaats smal is en ik je zie passeren, kan deze arme drommel toch gelukkiger en goedkoper leven. De duurste kamer hier kost met kost vijfendertig roebel -- meer dan ik kan betalen. De mijne kost vierentwintig, terwijl ik vroeger dertig betaalde en mezelf van alles moest ontfeggen. Thee dronk ik zelden, suiker nog minder. Nu kan ik het me veroorloven. Iedereen hier is respectabel, en ik zou me schamen als ik zonder thee zat. Men drinkt thee ook om anderen, om een fatsoenlijke indruk te maken -- al maak ik me daar zelf weinig van. Maar als ik alles betaald heb -- laarzen en zo -- blijft er weinig over. Toch klaag ik niet over mijn salaris, het is genoeg. Het is al jaren genoeg, en ik krijg soms extraatjes.

Vaarwel, mijn liefste. Ik heb twee kleine geraniumpotjes voor je gekocht -- heel goedkoop -- als cadeautje. Misschien lust je ook wel reseda? Zeg het maar, dan koop ik het. Misversta me niet over deze kamer, liefste. Het is puur gemak. Het knusse plekje beviel me, en ik kan er sparen voor later. Ik heb al een beginnetje. En minacht me niet omdat ik zo'n onbeduidend oud mannetje ben dat een vlieg me met zijn vleugel zou kunnen breken. Ik ben geen held, maar misschien schuilt er in mij toch de geest die elke man past die berust en zichzelf kent. Vaarwel nogmaals, mijn engel. Ik heb bijna twee velletjes

volgeschreven, terwijl ik allang op kantoor had moeten zijn. Ik kus je handjes en blijf je toegenegen dienaar en trouwe vriend,

MAKAR DEVJOESJKIN.

P.S. Eén ding smee ik je vooral: schrijf zo uitvoerig mogelijk terug. Ik stuur je een pakje bonbons mee. Eet ze op voor je gezondheid, en maak je in godsnaam geen zorgen over mij. Nogmaals vaarwel, liefste.

8 april

Barbara Dobroselova

Mijn innig geliefde Makar Alexjevitsj,

Ik moet boos op je worden. Ja, beste Makar Alexjevitsj, ik kan je geschenken echt niet aannemen. Ik weet wat ze je gekost hebben, tot welke ontberingen ze je dwingen. Hoe vaak heb ik niet gezegd dat ik niets nodig heb, volstrekt niets, en dat ik nooit in staat zal zijn je al je goedheid te vergoeden? Waarom stuur je me geraniums? Een takje balsem zou nog gaan, maar geraniums! Ik hoef maar iets over geraniums te zeggen, of je koopt ze meteen. Wat moeten ze gekost hebben! Toch zijn ze betoverend met hun vurige bloemblaadjes. Waar heb je zulke mooie planten vandaan? Ik heb ze op de vensterbank gezet, op de opvallendste plek, en voor mijn andere bloemen een bankje op de grond (dank je dat je me zo verwent). Helaas is Fedora, die met haar vegen en boenen een heiligdom van mijn kamer maakt, niet erg ingenomen met de opstelling. En waarom ook bonbons? In je brief staat zoveel over paradijs en lente, geuren en vogelzang -- ik dacht: dit is bijna poëzie. Er ontbreken alleen nog verzen, Makar Alexjevitsj. Wat een tedere gevoelens, wat een rooskleurige dromen! Over het gordijn had ik niet nagedacht. Toen ik de bloempotten verplaatste, sloeg het zichzelf op. Zie je wel!

Ach, Makar Alexjevitsj, je rept met geen woord over wat je aan me uitgeeft. Je wilt me wijsmaken dat alles op jou neerkomt en dat er niets te verbergen valt. Maar ik weet dat je jezelf ontzegt wat je nodig hebt. Waarom ben je in vredesnaam in zo'n kamer getrokken, waar je gestoord wordt, geen ruimte hebt, geen rust -- jij die van eenzaamheid houdt en niemand om je heen wilt? Met jouw salaris zou je toch comfortabeler kunnen wonen. Fedora zegt dat je vroeger veel beter af was. Wil je me laten geloven dat je hele leven eenzaamheid, armoede en somberheid is geweest, zonder troostwoord, zonder plekje bij een vriend aan de haard? Ach, lieve vriend, mijn hart breekt voor je!

Overbelast je gezondheid niet. Je schrijft dat je ogen te zwak zijn om 's avonds bij kaarslicht te schrijven op kantoor. Waarom doe je het dan? Je superieuren hoeven je ijver heus niet meer te bewijzen!

Nogmaals smee ik je: geef niet zoveel geld aan mij uit. Ik weet hoeveel je van me houdt, maar ik weet ook dat je niet rijk bent... Vanmorgen was ik in een goed humeur. Fedora was al lang aan het werk, en ik wilde ook beginnen. Ik ging zijde kopen en zette me aan het naaien. De hele ochtend voelde ik me licht en vrolijk. Nu zijn mijn gedachten weer donker en zwaar, mijn hart zakt weg.

Ach, wat zal er van me worden? Wat wacht me? Die onzekerheid over de toekomst, niet te kunnen voorspellen wat komen gaat, kwelt me diep. Terugkijken op het verleden is verschrikkelijk, het bevat smart die mijn hart breekt. Ja, een eeuw zou ik in tranen kunnen doorbrengen om de slechte mensen die mijn leven verwoest hebben!

Het schemert al, ik moet weer aan het werk. Ik had je zoveel meer willen schrijven, maar de tijd ontbreekt. Natuurlijk is het een genot om je te schrijven, het wordt nooit vervelend; maar waarom kom je niet zelf? Je woont zo dichtbij, en je hebt toch wat vrije tijd. Kom alsjeblieft. Ik zag net Theresia, ze zag er zo ziek uit dat ik medelijden kreeg en haar twintig kopeken gaf. Ik val bijna in slaap. Schrijf me alles in detail: hoe je leeft, wie er bij je wonen, hoe je het met hen hebt. Ik wil het zo graag weten! Schrijf gauw terug. Vanavond heb ik het gordijn expres opgetrokken. Ga vroeg slapen, want gisteravond brandde je kaars tot bijna middernacht. Vaarwel! Ik voel me triest en moe. Ach, dat ik zulke dagen moet doormaken. Nogmaals vaarwel. -- Je vriendin,

BARBARA DOBROSELOVA.

8 april

Makar Denjoesjkin

Mijn allerliefste Barbara Alexjevna,

Dat zo'n dag als deze mij, arme stakker, ten deel moet vallen! Je spot toch niet met een oude man? ... Maar het is mijn eigen schuld, helemaal mijn eigen schuld. Men moet niet oud worden met een lok van Cupido in de hand. Dan wordt men verkeerd begrepen... De mens is soms een wonderlijk wezen. Hij praat over daden, maar doet ze niet, en blijft staan als de grootste dwaas -- God beware ons ervoor! Nee, ik ben niet boos, mijn liefste; ik ben alleen bedroefd dat ik je zulke dwaze, bloemrijke taal heb geschreven. Vandaag huppelde ik naar kantoor, mijn hart stond onder jouw invloed, mijn ziel vierde feest. Alles leek goed te gaan. Toen begon ik te werken. Maar wat gebeurde er? Ik keek om me heen naar de vertrouwde grijze, sombere dingen. Ze waren hetzelfde als altijd. Toch waren het dezelfde inktvlekken, dezelfde tafels en stoelen? Ja, precies dezelfde. Waarom reed ik dan op Pegasus? Waar kwam die stemming vandaan? Van een zon die op me scheen en de hemel blauw kleurde. Maar waarom? Waarom waaien soms zoete geuren door een binnenplaats waar niets bloeit? Het moet mijn dwaze verbeelding zijn; een mens kan zo ver in sentimentaliteit verzinken dat hij zijn omgeving vergeet en zich overgeeft aan de overvloed van tederheid in zijn hart. Toen ik 's avonds thuiskwam, sleepten mijn voeten, mijn hoofd bonsde. Een koude wind blies in mijn rug (verrukt van de lente was ik in een dunne overjas gegaan). Je hebt mijn gevoelens verkeerd begrepen, liefste. Het is heel anders dan je denkt. Ik voel vaderlijk voor je. Ik sta tegenover je als een familielid dat verplicht is over je eenzame weesbestaan te waken. Dat zeg ik oprecht, met één doel, zoals elke bloedverwant zou doen. Ik ben tenslotte een verre verwant -- de zevende waterdruppel in de pap, zoals het spreekwoord zegt -- maar toch een verwant, en nu je naaste familie en beschermer, want waar je recht had op hulp en

bescherming vond je alleen verraad en belediging. Poëzie? Voor een man van mijn leeftijd past het niet om verzen te maken. Poëzie is onzin. Schooljongens zouden ervoor geesteseld moeten worden.

Waarom schrijf je over 'gemak' en 'rust' en zo? Ik ben niet veeleisend, ik heb weinig nodig. Nooit heb ik het zo gerieflijk gehad als nu. Waarom zou ik in mijn oude dag klagen? Ik heb te eten, ik ben goed gekleed en geschoeid. Ik heb mijn ontspanning. Ik ben niet van adel. Mijn vader was geen heer; hij en zijn familie leefden nog soberder dan ik. Ik ben ook geen watje. Toch, eerlijk gezegd, beviel mijn oude kamer me beter dan deze. Die was knusser, liefste. Deze is goed genoeg, in sommige opzichten zelfs vrolijker en interessanter. Ik zeg er niets van af. Toch mis ik de oude vertrouwdheid. Oude huurders als ik hechten zich aan spullen alsof het familie is. Mijn oude kamer was een warm nestje! Natuurlijk hadden de muren niets bijzonders -- daar spreek ik niet over; het is de herinnering die me droevig stemt. Vreemd dat herinneringen zo melancholiek zijn! Wat me vroeger ergerde en ongemak gaf, schijnt nu in een zuiver licht en lijkt begeerlijk. We woonden er zo rustig -- ik en een oude huisbazin die nu dood is. Wat doet het pijn om aan haar te denken; ze was een goede vrouw en vroeg nooit te veel. Ze zat altijd lappen te quilten met naalden van een el lang. Vaak deelden we kaars en tafel. Ze had een kleindochter, Masja, toen nog een baby, nu vast een meisje van dertien. Wat een ondeugd was dat kind, wat lachte ze ons de hele dag! We leefden als een gelukkig drietal. Op lange winteravonden dronken we eerst thee aan de ronde tafel, dan werkten we door; om het kind bezig te houden vertelde de oude verhalen -- verhalen die meer voor volwassenen dan voor kinderen geschikt waren. Ik luisterde mee, pijnprokend, tot ik mijn werk vergat. Als het verhaal griezelig werd, werd het kind nadenkend, legde haar handjes tegen haar wangen en kroop dicht tegen oma aan. Ach, wat hield ik van die momenten! Dan merkte je niet hoe de kaars flakkerde of hoe de storm sneeuw joeg over de binnenplaats. Dat was een goed leven, Barbara, bijna twintig jaar lang... Mijn tong loopt met me op hol! Misschien interesseert het je niet, en voor mij is het niet gemakkelijk om eraan terug te denken -- zeker nu. Het wordt donker, Theresia rommelt ergens. Mijn hoofd en rug doen pijn, zelfs mijn gedachten lijken pijn te doen, zo vreemd

komen ze op. Ja, mijn hart is vandaag droevig, Barbara... Wat schreef je? -- 'Waarom kom je niet zelf?' Liefste, wat zouden de mensen zeggen? Als ik de binnenplaats oversteek, beginnen ze te kijken en te kletsen. Er ontstaat geroddel en schandaal, en ze lezen er iets heel anders in dan de werkelijkheid. Nee, engeltje, morgen bij de vespers zie ik je. Dat is beter, minder schadelijk voor ons beiden. En wees niet boos dat ik zo'n onsamenhangende brief schrijf (ik zie het zelf als ik hem overlees); ik ben nu oud, Barbara, en ongeletterd. In mijn jeugd heb ik weinig geleerd, en nieuwigheden blijven niet hangen. Ik ben geen meester in brieven schrijven. Zonder dat iemand het zegt weet ik dat ik, als ik iets duidelijk wil beschrijven, onzin ga kletsen... Vandaag zag ik je aan het raam -- je trok het rolgordijn neer! Vaarwel, vaarwel, kleine Barbara, God beware je! Vaarwel, mijn eigen Barbara Alexjevna! -- Je oprechte vriend,

MAKAR DEVJOESJIN.

P.S. Denk niet dat ik spottend kan schrijven; ik ben te oud om nutteloos mijn tanden te laten zien, en de mensen zouden lachen en ons spreekwoord citeren: 'Wie een kuil graaft voor een ander, valt er zelf in.'